

Cuprins

ARGUMENTUM	5
PRIMA PARTE. ORATORIA ȘI CUVÂNTUL	7
CAPITOLUL I. ORATORIA - FORMĂ A ARTEI	9
1. Noțiunea de artă	9
2. Oratoria – arta de a vorbi	10
3. Oratorul și oratoria.....	12
4. Retorica și oratoria	14
4.1. Explicații și sensuri ale termenului de retorică.....	14
4.2. Definiții ale retoricii	16
CAPITOLUL II. CUVÂNTUL - ELEMENT ESENȚIAL ÎN ORATORIE.....	20
1. Primordialitatea cuvântului	20
2. Cuvântul – caracteristica omului	21
3. Cuvântul și retorica	24
4. Măsura și echilibru în cuvinte.....	25
5. Cuvântul și fapta.....	26
6. Tăcerea în... vorbire.....	27
7. Cine vorbește mai mult.....	34
PARTEA A DOUA. APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA ORATORIEI	39
CAPITOLUL III. ELEMENTE DE ORATORIE ÎN CARTEA SFÂNTĂ	41
1. Măreția și perenitatea Bibliei	41
2. Moise	42
2.1. Misiune	42
2.2. Potolirea nemulțumirilor poporului	43
2.3. Desemnarea căpeteniilor și judecătorilor	43
2.4. Cele 10 porunci	44
2.5. Chivotul legii	45
2.6. Cuvântări ale lui Moise	45
3. Solomon	46
3.1. Un rege înțelept.....	46
3.2. O judecată	47

3.3. Pilde.....	47
3.4. Proverbe.....	48
3.5. Cântarea Cântărilor	49
4. Iisus	50
4.1. Fiul – Domnului	50
4.2. Nașterea	51
4.3. Copilăria și tinerețea	52
4.4. Botezul	52
4.5. Parabole	53
4.6. Predica de pe Munte	55
4.7. Răzbușnarea autoritășilor iudeice	57
CAPITOLUL IV. ELEMENTE DE ORATORIE ÎN OPERA LUI HOMER	58
1. Homer – poet și rapsod legendar grec.....	58
2. Războiul troian – fapt istoric	59
3. Prezentarea generală a epeilor	60
4. Exemplificări de oratorie.....	62
4.1. Solia greacă la Troia	62
4.2. Înșeleptul Nestor.....	64
4.3. Armele lui Ahile	66
4.4. Zeus – orator.....	69
4.5. Întoarcerea acasă a războinicilor greci	71
4.6. Peripeșiile lui Odiseu (Ulise).....	71
CAPITOLUL V. ORATORIA ÎN GRECIA ANTICA	77
1. Primordialitatea grecilor	77
2. Contribușia lui Pitagora.....	79
2.1. Scurtă biografie.....	79
2.2. Idei din discursurile lui Pitagora	81
2.3. Legile lui Pitagora.....	82
3. Contribușia lui Antiphon din Ramnus.....	84
3.1. Antiphon – orator și profesor.....	84
3.2. Tetralogia a doua	85
4. Contribușia lui Corax și a elevului său Tisias	91
4.1. Începuturile retoricii judiciare.....	91
4.2. Dilema lui Corax	91
5. Contribușia sofistilor	92
5.1. Sofistii și lecșiile lor	92

5.2. Protagoras	93
5.3. Gorgias	94
5.4. Prodicos	95
5.5. Critica învățaturii sofștilor	96
6. Contribuția lui Platon	97
6.1. Elementele definatorii privind viața și opera lui Platon.....	97
6.2. Atitudinea lui Platon față de retorică.....	99
7. Contribuția lui Aristotel	101
7.1. Repere ale activității și operei lui Aristotel.....	101
7.2. Retorica lui Aristotel	103
7.3. Citate celebre	105
8. Contribuția lui Demostene.....	106
8.1. Date biografice	106
8.2. Demostene – mare orator.....	107
8.3. Discursuri politice	108
8.4. Discursuri juridice	111
CAPITOLUL VI. ORATORIA ÎN ROMA ANTICA	113
1. Preluarea culturii grecești.....	113
2. Cicero	113
2.1. Informații biografice	113
2.2. Cicero – avocat.....	115
2.3. Cicero – om politic	118
2.4. Cicero – despre elocvență și orator	125
3. Oratoria post-ciceroneană.....	128
4. Marcus Fabius Quintilianus.....	130
4.1. Date biografice	130
4.2. Quintilian – avocat	131
4.3. Quintilian – profesor de retorică.....	132
4.4. Institutio oratoria (prezentare generală)	132
4.5. Institutio oratoria (fragmente).....	134
4.5.1. Ce este retorică și care este scopul retoricii	134
4.5.2. Dacă retorică este utilă	138
4.5.3. Dacă retorică este o artă.....	139
4.5.4. Din ce categorie de arte face parte	143
4.5.5. Natura sau studiul ajută mai mult elocinței?.....	144
4.5.6. Care este obiectul retoricii	145
4.5.7. Originea retoricii.....	147

PARTEA A TREIA. ORATORIA LA ROMÂNI.....	149
CAPITOLUL VII. ÎNCEPUTURI.....	151
1. Preliminarii	151
2. Învățământul retoric	154
3. Manuale de retorică	156
3.1. Ioan Molnar Piuariu: Retorica, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări	156
3.2. Simeon Marcovici. Curs de retorică	158
3.3. Dimitrie Gusti: Ritorică pentru tinerimea studioasă.....	161
4. Oratori	161
4.1. Antim Ivireanu – primul orator modern	161
4.2. Oratori – pedagogi	165
4.3. Oratorii pașoptiști și ai Unirii de la 1859	166
4.4. Titu Maiorescu.....	170
CAPITOLUL VIII. MARI CLASICI AI ORATORIEI ROMÂNEȘTI	175
1. O posibilă selecție.....	175
2. Mihail Kogălniceanu.....	176
2.1. Date biografice.....	176
2.2. Mihail Kogălniceanu – om politic.....	178
2.3. Mihail Kogălniceanu – avocat	179
2.4. Oratoria lui Mihail Kogălniceanu	180
2.5. Discurs la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca Domn al Moldovei.....	181
2.6. Discurs în Comisia Centrală pentru fixarea Capitalei Principatelor Unite la București	182
2.7. Discursul – odă referitor la femei.....	184
3. Barbu Ștefănescu Delavrancea.....	185
3.1. Date biografice.....	185
3.2. Delavrancea – scriitor	186
3.3. Delavrancea – mare orator	186
3.4. Delavrancea – om politic.....	187
3.5. Pledoaria avocatului Delavrancea în procesul arhitectului Socolescu (Selecții)	189
4. Nicolae Titulescu.....	199
4.1. Date biografice.....	199
4.2. Nicolae Titulescu – eminent jurist.....	201
4.3. Nicolae Titulescu – politician și diplomat	203

4.4. Nicolae Titulescu – mare orator	205
4.5. Contribuții în soluționarea procesului optanților unguri	207
4.6. Poziția României față de evenimentele din Balcani (1912-1913)	208
5. Alți avocați	212
5.1. Constantin Dissescu (1854-1932)	212
5.2. Take Ionescu (1858-1922)	213
5.3. Sigmund Rosenthal (1872-1946)	214
5.4. Istrate Micescu (1881-1951)	214
5.5. Mihail Paleologu (1886-1956)	215
5.6. Hurmuz Aznavorian (1888-1961)	216
5.7. Vintilă Dongoroz (1893-1983)	217
5.8. Ionel Teodoreanu (1897-1954)	218
CAPITOLUL IX. PLEDOARII DE ... „IERI”	222
1. În procesul ing. Ion Gr. Cristescu, acuzat de tentativă de omor	222
1.1. Pledoaria av. Pompiliu Ioanițescu, în apărarea acuzatului	222
1.2. Pledoaria av. Grigore Trancu-Iași, în apărarea acuzatului	228
2. În procesul Amira (având ca obiect reconstituirea unui testament evacuat la Moscova)	234
2.1. Pledoaria av. S. Rosenthal (din partea recurenților, moștenitorilor de sânge, nerezervatari, ai defunctului, N.D. Amira)	234
2.2. Pledoaria av. Constantin Gr. Dissescu, reprezentant al intimaților	250
2.3. Pledoaria av. Istrate N. Micescu, reprezentant al intimaților	254
3. Pledoaria av. Aurelian Benteoiu în favoarea acuzatului trimis în judecată pentru crimă	262
4. În procesul lui Dumitru Burileanu	270
4.1. Pledoaria av. Anibal Teodorescu, reprezentant al reclamantului	270
4.2. Pledoaria av. Mihail Paleologu, reprezentant al Ministerului Finanțelor	288
4.3. Pledoaria av. Romulus Georceanu reprezentant la Băncii Naționale a României (în ședința din 18 iunie 1931)	294
4.4. Pledoaria av. Istrate Micescu, reprezentant al reclamantului (în ședința din 15 iunie 1931)	300
4.5. Pledoaria av. Vasile Tomcescu, reprezentant al Președinției Consiliului de Miniștri (ședința din 25 iunie 1931)	308
5. Pledoaria av. Hurmuz Aznavorian în procesul dintre Academia Română și Academia de Științe din România	317

CAPITOLUL X. PLEDOARII DE ... „AZI”	326
1. Considerații preliminare	326
2. Pledoaria „Un proces cu două victime și nici un vinovat!”	327
3. Condițiile răspunderii patrimoniale	335
5. Concluzii susținute în fața Curții de Apel într-un dosar penal privind infracriunea de omor	350
6. Pledoarie rostită în fața primei instanțe	368
7. Admisibilitatea probei cu martori	370
PARTEA A PATRA. ESENȚA ORATORIEI	375
CAPITOLUL XI. DISCURSUL	377
1. Noțiune	377
2. Clasificări	377
3. Structura discursului	380
4. Pregătirea discursului	387
5. Stilul și figurile de stil în discurs	389
5.1. Stilul și calitățile sale	389
5.2. Figurile de stil și importanța lor	394
6. Pledoaria – discursul judiciar al avocaților	400
6.1 Reguli generale	400
6.2. Concluziile orale	409
7. Aspecte ale discursului politic	411
8. Un discurs politicianist	417
9. Conciziunea discursului	419
9. Discursul, citit sau necitit?	421
CAPITOLUL XII. AVOCAȚII	423
1. Preliminarii	423
2. Avocatura în trecutul României	424
3. Eminescu și avocatura	424
4. Femeile și avocatura	426
5. Avocatul în perioada comunistă	427
6. Caracteristici ale profesiei de avocat	430
7. Misiunea avocatului	430
8. Avocatul de vocație	433
9. Exigențe ale profesiei de avocat	435
9.1. Calități și defecte	435

9.2. Corectitudinea avocatului	437
9.3. Scrisul și vorbitul	439
9.4. Convingerea judecătorului – scopul avocatului	440
10. Avocații și magistrații	441
11. Judecători în... pamflete.....	445
11.1 Judecătorul ignorant	445
11.2. Judecătorul indolent.....	445
11.3. Judecătorul perfid.....	447
11.4. Recomandări și epigrame pentru justiție și magistrați	447
12. Erori judiciare	449
13. Avocații și politica	454
14. Răutăți și gânduri bune despre avocați.....	456
15. Avocați în epigrame	461
16. Pășania avocatului decedat, ajuns fraudulos în Rai.....	465
CAPITOLUL XIII. POLITICIENII.....	467
1. Precizări terminologice	467
2. Părerii despre politică și politicieni – istorie și actualitate	468
3. Alte critici (actuale).....	489
4. Din ideile lui Confucius despre guvernare.....	491
5. Importanța și responsabilitatea alegătorilor	493
6. Alte paradoxuri ale democrației	505
7. Caracterizări și „ziceri” ale unor politicieni contemporani	505
7.1. Considerații preliminare.....	505
7.2. Ion Iliescu	506
7.3. Emil Constantinescu	507
7.4. Traian Băsescu	509
7.5. Klaus Iohannis	516
7.6. Florin-Vasile Cițu	522
7.7. Ludovic Orban	523
7.8. Monica Cristina Anisie	524
7.9. Concluzii	525
CAPITOLUL XIV. PLASTICA ORATORICĂ	528
1. Explicații	528
2. Însemnătatea limbajului gestual	528
3. Fizionomia.....	530
4. Zâmbetul.....	531

5. Râsul.....	532
6. Umorul	536
6.1. Definiții.....	536
6.2. Gluma	537
6.3. Ironia.....	538
7. Mâinile.....	538
8. Armonia gesturilor.....	540
9. Vocea	541
9.1. Importanță	541
9.2. Caracteristicile vocii.....	542
10. Dicția sau pronunția	545
11. Ticurile verbale.....	545
12. Tracul.....	546
13. Relația orator – auditoriu.....	547
14. Fizicul oratorului.....	549
15. Îmbrăcămintea oratorului.....	549
16. Roba avocatului	550
PARTEA A CINCEA. PROCESE CELEBRE	553
CAPITOLUL XV. PROCESUL LUI SOCRATE	555
1. Omul	555
2. Învățătura lui <i>Socrate</i>	556
3. Judecata	557
3.1. Acuzațiile.....	557
3.2. Tribunalul și procedura judiciară.....	559
3.3 Apărarea	560
3.4. Comentarii privind apărarea	574
3.5. Verdictul.....	574
3.6. Ultimul cuvânt.....	575
4. Concluzii	577
5. „Rejudecarea” procesului	577
CAPITOLUL XVI. PROCESUL LUI IISUS	578
1. O personalitate de excepție	578
2. Demersuri anterioare arestării lui Iisus întreprinse de Pilat	579
3. Impresia soției lui Pilat produsă la vederea lui Iisus și discuția avută cu soțul ei.....	580

4. Intrarea în Templu	581
5. Trădarea lui Iuda	582
6. Ancheta și judecata lui Iisus de către autoritățile iudaice	583
7. Judecata lui Pilat	586
8. Hotărârea de condamnare.....	587
9. Revizuirea procesului.....	589
CAPITOLUL XVII. PROCESELE IOANEI D'ARC	590
1. Ioana D'Arc – eroină a Franței	590
2. Războiul de 100 de Ani	591
3. Inchiziția – instituție de tristă amintire a Bisericii catolice.....	592
4. Tribunalul inchiizitorial.....	593
5. Procesul de condamnare.....	594
5.1. Conținut.....	594
5.2. Ordonanța de deschidere a procesului	594
5.3. Procesul pregătitor	595
5.4. Procesul ordinar.....	599
5.5. Muștrarea înainte de pronunțarea sentinței.....	601
5.6. Sentința	604
6. Procesul de recădere în erezie	604
7. Interesul condamnării Ioanei – compromiterea regelui Franței.....	606
8. Procesul de reabilitare.....	606
8.1. Începuturi	606
8.2. Rejudecarea.....	608
8.3. Sentința	608
9. O constatare	609
CAPITOLUL XVIII. PROCESUL CARAGIALE – CAION.....	611
1. Ion Luca Caragiale – cel mai important dramaturg.....	611
2. Caion	612
3. Ironia publicistului Caragiale declanșează ura lui Caion?	612
4. Caion acuză de plagiat	613
5. Rezumatul dramei Năpasta	613
6. Reacția lui Caragiale: se adresează justiției.....	614
7. Ecouri în presă și luări de poziții. Noi acuzații.....	615
8. Desfășurarea procesului.....	616
9. Pledoaria lui Delavrancea.....	617
10. Hotărârea instanței.....	632

11. Rejudecarea procesului.....	632
12. Alte răutăți ale lui Caion	633
13. Restabilirea adevărului	635
CAPITOLUL XIX. PROCESUL LUI CEAUȘESCU – PREȘEDINTELE ROMÂNIEI PÂNĂ ÎN DECEMBRIE 1989.....	
1. Nicolae Ceaușescu – conducător și „fiu iubit al poporului român”	637
2. Contextul internațional care a cauzat înlăturarea regimului Ceaușescu	639
3. Începutul... sfârșitului	642
4. Diversiunea	644
5. Organizarea judecății.....	648
6. Transcriptul procesului	649
7. Execuția	665
8. Comunicatul Consiliului Frontului Salvării Naționale.....	666
9. Rejudecarea procesului.....	667
10. Regrete târzii ... și comentarii	668
11. De ce a fost omorât Ceaușescu – o opinie	670
12. Reevaluări.....	675
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	677

ARGUMENTUM

Elaborarea prezentei lucrări a fost determinată de epuizarea ediției anterioare. Conținutul său a fost îmbunătățit și dezvoltat prin adăugarea unor noi capitole și informații.

Reiterăm scopul lucrării de față: acela de a oferi studenților facultăților de Drept bibliografia minimă necesară pentru pregătirea lor inițială în domeniul artei oratorice. Dar ea poate constitui un reper și pentru studenții altor facultăți – de științe politice și administrative, de științe ale comunicării etc., precum și pentru anumite categorii profesionale – avocați, consilieri juridici, magistrați etc. Îi poate interesa chiar pe... politicieni, cărora le este dedicat un capitol distinct, precum și pe orice altă persoană.

Cititorii se vor amuza cu aforisme, catrene, epigrame și pamflete despre avocați, oameni politici, magistrați. În decursul anilor am constatat că prelegerile noastre sunt mai atractive, mai ușor de reținut, dacă le punctăm cu anecdote, cu glume etc.

Prima parte este consacrată generalităților privind oratoria și evoluția acesteia. Este vorba de o formă a artei (*ars*), cu un specific cu totul aparte: ea constă nu numai în *arta de a compune discursuri*, dar și mai ales în cea de *a vorbi convingător și frumos în fața unui auditoriu*. Discursul trebuie să convingă, să miște și să placă (*ut doceat, moveat et delectat*).

Oratoria se realizează și se desăvârșește prin cuvânt, prin vorbire. Toți oamenii vorbesc, cuvântul fiind o caracteristică umană. Dar, *în timp ce unii ne încântă și ne captivează (fie ei oratori sau nu), alții, din contră, „ne cad greu în a-i auzi” (Dimitrie Gusti)*.

Partea a doua se referă la apariția și dezvoltarea oratoriei și a artei oratorice, chiar a retoricii; ea privește elementele de oratorie existente în *Cartea Sfântă* și în poemele lui *Homer*, contribuția în această materie a gânditorilor, filozofilor și oratorilor greci (*Pitagora, Platon, Aristotel, Demostene* etc.), precum și activitatea laborioasă publicistică și practică a romanilor *Cicero* și *Quintilian*.

Partea a treia privește oratoria la români, începuturile sale, biografia și activitatea principală a marilor clasici ai oratoriei românești (*Mihail Kogălniceanu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Nicolae Titulescu* și alții). Ajungem și în zilele noastre și redăm pledoariile ale unor cunoscuți maeștrii ai barei, doctori în drept, universitari.

Partea a patra este destinată esenței artei oratorice; se referă la:

- *discurs*, obiectul acesteia;
- *orator* (avocați și oameni politici), subiectul ei;
- *plastica oratorică*, adică la modul în care oratorul își expune discursul și se prezintă în fața auditorului.

Sunt avute în vedere, în mod special, două categorii de discurs: *discursul juridic* și anume *pledoaria*, instrumentul de acțiune al avocaților, și *discursul politic*, instrumentul de acțiune al politicienilor. Ca urmare, se fac referiri substanțiale, pozitive și negative, la cele două categorii de oratori (misiunea și rolul lor, laude și critici la care au fost și sunt supuși).

Profitând de ocazie, ne referim și la ... magistrați, inclusiv la unele erori judiciare comise de ei.

Această parte include pledoarii a unor maștrii ai barei din trecut (cap. IX), precum și ale unor cunoscuți avocați ai zilelor noastre – doctori în drept, universitari (cap. X). Nu puteau lipsi referirile substanțiale – pozitive și negative – la cele două categorii de oratori avuți în vedere: avocați și politicieni. Profitând de ocazie, ne referim și la... magistrați, inclusiv la unele erori judiciare. În capitolul intitulat *Plastica oratorică* sunt prezentate aspecte cu privire la: limbajul gestual, armonia mișcărilor, vocea oratorului (dicție, pronunție, intonație, ticuri verbale), umorul și comunicarea (gluma, ironia, zâmbetul), fizicul și îmbrăcăminte oratorului, roba avocatului.

Ultima parte este consacrată unor procese celebre din istoria omenirii și a țării noastre în care s-au înregistrat grave și triste erori judiciare (ale lui *Socrate, Iisus, Ioana D'Arc, Caragiale-Caion, Ceaușescu*).

Sperăm astfel că, prin diversitatea și ineditul informațiilor îngemănate în prezenta lucrare, punem la dispoziția celor interesați un instrument de pregătire și formare profesională, dar, totodată, și unul de relaxare și reflecție...

1 ianuarie 2023

Prima parte

ORATORIA ȘI CUVÂNTUL

Capitolul I

ORATORIA - FORMĂ A ARTEI¹

1. Noțiunea de artă

Provenit din latinescul *ars*, termenul de artă are următoarele semnificații:

– „activitate a omului care are ca scop producerea unor valori estetice și care folosește mijloace de exprimare cu caracter specific”;

– „îndemânare deosebită într-o activitate, pricepere, măiestrie”;

– „îndeletnicire care cere multă îndemânare și anumite cunoștințe”².

O explicație a artei (în versuri) o întâlnim la scriitorul francez *Victor Hugo* (1802-1885):

„Arta e glorie și bucurie;

E flacăra ce arde-n vijelie,

Arta-i un cântec minunat ce place

A celor ce-s îndrăgostiți de pace.

Arta-i gândirea omenească

Ce orice lanțuri poate să zdrobească”³.

O idee importantă, care trebuie reținută, este cea afirmată de celebrul sculptor român *Constantin Brâncuși* (1876-1957): „Simplitatea în artă este o complexitate rezolvată”.

În concepția criticului literar *George Călinescu* (1899-1965), arta este:

– o oglindire a vieții;

– expresia umanității;

– mod superior de gândire și acțiune prin creația de obiecte specifice⁴.

Dramaturgul *I.L. Caragiale* (1852-1912) considera că „principiul fundamental al artei în genere este intenția de a transmite o concepție prin mijloace convenționale de la om la om; încercarea de a realiza acea intenție reprezintă opera de artă”⁵.

„Arta nu este un dar al naturii, nu o găsim de-a gata, ci este o lucrare, un efort... care întâmpină greutăți și care necesită zbucium, pentru a combina după o serie de legi un număr de simboluri, care pot să fie cuvinte, culori, linii, pentru a ajunge la un mecanism cu principii de coeziune... Arta e frumosul și frumosul e artă” (*Mihai Ralea*, 1896-1964,

---

¹ A. Țiclea, *Arta oratorică*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, pp. 8-20.

² *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Ed. Univers Enciclopedic Gold, București, 2016, p. 70.

³ În *Cugetări și reflecții despre cultură și civilizație* (antologie de E. Mihăilescu), Ed. Albatros, București, 1984, p. 190.

⁴ G. Călinescu, *Aforisme și reflecții* (ediție îngrijită de I.D. Pirvulescu, Al. Stănciulescu-Bârda), Ed. Albatros, București, 1984, pp. 9-10.

⁵ *Cugetări și reflecții...*, p. 180.

academician și om politic)⁶. Citându-l pe scriitorul rus Alexandr Blok (1880-1921), „arta, ca și viața, nu e de nasul celor slabi”.

„În artă și numai în artă” – scrie *Ion Slavici* (1848-1925) – „se pot prezenta lucrurile în desăvârșirea ființei lor, și cu cât întruparea dă mai mult iluziunea realității, cu atât mai încântătoare e”⁷.

Și poetul *Alexandru Vlahuță* (1858-1919) menționa: „Adevărata artă e aceea care are o valoare absolută, care face să bată toate inimile deodată – ce mare lucru e aceasta! – arta în care creatorul a condensat cea mai sinceră și intensă viață, cea mai mare putere emoțională, ca să fie pentru toți și pentru toate momentele vieții noastre”⁸.

Scopul artei este aproape divin – mărturisește *Victor Hugo*: „a învia dacă este vorba de istorie, a vedea dacă este vorba de poezie”⁹.

Probabil unii urăsc arta. Dar, astfel, s-a făcut un pas: Deja au recunoscut-o (*Stanislaw Ferzy Lec*, poet polonez, 1909-1960)¹⁰.

„Doar datorită artei și numai ei, cei care ne-au părăsit, plecând de pe lumea aceasta, rămân contemporanii noștri” (*Vladyslaw Loranc*)¹¹.

Ars longa vita brevis, adică, *viața e scurtă, arta rezistă în timp* (*Hipocrate*, 460-370 î.Hr., medic grec, supranumit „părintele medicinei”).

Așadar, cuvântul *artă* desemnează atât o activitate a omului menită să creeze anumite bunuri, valori, opere, cât și o îndemănare deosebită în acest sens, o măiestrie în actul de creație. Artă se poate manifesta în orice produs material (construcții, sculpturi, picturi etc.) sau spiritual (scrieri de toate genurile, romane, poezii, lucrări științifice, compoziții muzicale etc., inclusiv discursuri și rostirea lor).

Specialistul în artă este un *artist* pentru că el se ocupă de un domeniu al artei.

2. Oratoria – arta de a vorbi

Vorbirea este o formă vocalizată de comunicare umană; ea se bazează pe combinarea sintactică, lexicală a cuvintelor din vocabular. Este un proces de transmitere a unor informații, idei, gânduri etc. cu ajutorul limbii, a graiului.

Oratoria este arta de a vorbi, dar nu oricum, de oricine și oriunde, ci de un orator în fața unui public, cu respectarea unor exigențe și având un anumit scop.

De altfel, termenul *oratorie* (din lat. *oratoria*) semnifică:

- „arta de a compune și rosti discursuri;
- arta de a vorbi convingător și frumos în public” (DEX, p. 824).

⁶ *Ibidem*, pp. 198-199.

⁷ *Ibidem*, p. 200.

⁸ *Ibidem*, p. 205.

⁹ *Ibidem*, p. 190.

¹⁰ În *Gânduri nemuritoare. Proverbe și cugetări poloneze* (ediție îngrijită și prefațată de N. Mares), Ed. Albatros, București, 1986, p. 9.

¹¹ *Ibidem*, p. 10.

În materia discutată se corelează și se îmbină indestructibil termenii care formează așa-numita *triada aristotelică*: *ethos* (orator), *pathos* (auditor) și *logos* (limbaj, discurs)¹².

Cuvântul *oratorie* este apropiat, până la sinonimie, de *elocvență* (elocință).

Elocvența (din lat. *eloquentia*) sau *elocința* înseamnă:

- „însușirea de a fi elocvent;
- arta de a vorbi frumos, emoționant, convingător”.

Elocvent (din lat. *eloquens*) semnifică:

- ca adjectiv, persoană „care are darul de a expune frumos și convingător;
- (adesea adverbial) plin de înțeles, grăitor, demonstrativ, expresiv, semnificativ”¹³.

Din cele de mai sus, se desprinde concluzia că oratoria conține două categorii de activități, și anume:

- aceea de a compune discursuri;
- pe cea de a vorbi, și nu oricum, ci convingător și frumos, în fața unui public, de a rosti discursuri.

Este posibil, mai ales în privința discursului politic, ca autorul acestuia să fie o altă persoană decât vorbitorul (care citește ori învață discursul). Regula, însă, constă în aceea că oratorul este și autorul discursului, care-l pregătește anterior sau îl improvizează atunci când îl rostește.

Fiind o formă a artei, oratoria se supune tuturor regulilor și exigențelor acesteia. Ca în orice alt domeniu, ea nu poate fi practică cu succes decât de persoanele cu aptitudini în această artă a cuvântului rostit¹⁴ și care s-au pregătit temeinic în acest sens. Dar, spre deosebire de celelalte arte (sculptura, pictura, poezia, muzica, dansul etc.), oratoria are ca mijloc al exercițiului *cuvântul*, oralitatea lui; mijlocul prin care se realizează această artă este *discursul*, înțeles ca o organizare a ideilor prin intermediul cuvintelor și al legăturilor dintre acestea¹⁵.

Asemănător tuturor celorlalte arte și oratoria „se manifestă în numele ideii de frumos”¹⁶. Într-adevăr, prin discurs nu se urmărește doar informarea auditoriului, argumentarea celor spuse de orator, ci el trebuie să-și impresioneze prin armonia frazelor și stilul de compunere și expunere a lui. Celebrul om politic, avocat și orator roman, *Cicero* (106-43 î.Hr.) a fixat cele trei condiții care trebuie îndeplinite de orator (prin discursul său): *să convingă, să miște, să placă*¹⁷.

---

¹² C. Sălăvăstru, *Mic tratat de oratorie*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2010, p. 23.

¹³ *Ibidem*, p. 381.

¹⁴ *Ibidem*, p. 24.

¹⁵ *Ibidem*, p. 26.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27.

¹⁷ În latinește: „*Tria sunt quae praestare debeat orator: ut doceat, moveat et delectat*”.

Un alt specific al artei oratorice: ea *se realizează instantaneu, direct* în fața unui auditoriu; *este arta de a vorbi în public*¹⁸. Scopul său este de a convinge ascultătorii în sensul urmărit de orator.

Despre acest scop sau obiectiv, filozoful și profesorul de retorică *Aristotel* (384-322 î.Hr.), mintea enciclopedică a Antichității, referindu-se la retorică, a scris¹⁹: „Fie, deci, *retorica o facultate de a cerceta, pentru fiecare caz în parte, ceea ce poate fi capabil de a convinge*. Iar fiecare din celelalte arte este instructivă și persuasivă în ceea ce privește obiectul ei propriu, ca, de exemplu, medicina relativ la stările de sănătate și de boală, sau geometria cu privire la schimbările survenite în rândul mărimilor, sau aritmetica referitor la numere și, la fel, toate celelalte arte și științe; în schimb, retorica pare să aibă, ca să spunem așa, facultatea de a cerceta în privința unei chestiuni date ceea ce este capabil de convingere, și de aceea afirmăm noi că ea nu are o tehnică privitoare la un anumit gen de obiecte propriu și determinat. Dintre dovezi, unele sunt extratehnice, altele – tehnice. Numesc extratehnice toate câte nu au fost procurate de noi, ci existau înainte, ca, de exemplu, martorii, mărturisirile smulse sub tortură, scrierile și altele de acest fel, pe de altă parte, numesc tehnice toate câte pot fi elaborate cu ajutorul metodei și al nostru, astfel încât, în privința dovezilor, trebuie să le folosim pe primele, să le inventăm, în schimb, pe ultimele. Există trei feluri de dovezi procurate cu ajutorul discursului: primul constă în caracterul vorbitorului, al doilea – în punerea auditoriului într-o anumită dispoziție, al treilea – în discursul însuși, datorită faptului că el demonstrează sau pare a demonstra”.

De aceea, oratoria este *arta de a practica discursul după regulile retorice ale frumosului în vederea persuasiunii auditorului*.

Având în vedere că *oratoria* este ea însăși o artă (a vorbirii), se poate aprecia că sintagma *arta oratorică*, adesea utilizată, este o formulă redundantă, pleonastică chiar. Dar ea credem că se impune fiind în măsură să sublinieze caracteristica esențială a oratoriei: *aceea de a fi o artă, și anume arta vorbirii*²⁰.

3. Oratorul și oratoria

Oratorul, uneori denumit și retor (din lat. rhetor), este:

- „persoană care compune și rostește un discurs;
- persoană care are talentul de a vorbi frumos în fața unui public” (DEX, p. 350)²¹.

¹⁸ C. Sălăvăstru, *op. cit.*, p. 24.

¹⁹ Aristotel, *Retorica*, traducere de M.C. Andrieș, Ed. IRI, București, 2004, p. 91.

²⁰ Sintagma este utilizată de însuși celebrul profesor de retorică, om politic și avocat Marcus Fabius Quintilian (35-96 î.Hr.), în cunoscuta sa lucrare intitulată chiar *Arta oratorică*, publicată de Ed. Minerva, București, 1974 (traducere de M. Hetco).

²¹ *Adolf Hitler* (1889-1945) este o excepție. El a avut succes ca orator, deși era un incult, limba pe care o vorbea era greoaie, supărătoare și vocea îi era șuierătoare, ca și când ar fi avut nările înfundate, ascuțită, guturală.

Dacă ar fi încercat în discursurile sale să atace teoriile savante, extrase din lucrări citite și înțelese pe jumătate, Hitler nu se putea ridica deasupra mediocrității. El n-a căutat niciodată să dovedească cele afirmate, *ci a stăpânit auditoriul numai atunci când vorbea de lucruri și de valori abstracte: onoare, patrie, popor, familie...*

Deci, oratoria este o activitate umană, având ca autor o anumită persoană fizică care își compune și își rostește un discurs, și nu oricum, ci vorbind frumos și convingător în fața unui auditoriu dispus (sau nevoit) să asculte.

La romani oratorul (retorul) era denumit și *magister dicendi*, adică maestru în elocință²². De asemenea, tot ei utilizau termenul de *eloquens* (elocvent) pentru oratorul desăvârșit, înzestrat cu o bogată pregătire culturală, prin excelență filozofică, iar cel de *disertus*, pentru a-l caracteriza pe cel care se exprimă corect și convingător în ochii mulțimii²³. Cicero utiliza și termenul de *doctus orator*, înțelegând prin acesta tipul ideal de orator care trebuie să stăpânească un ansamblu de cunoștințe în afara celor oferite de retorica propriu-zisă.

Una dintre cele mai vechi definiții date oratorului aparține omului politic și scriitorului roman *Cato cel Bătrân* (234-149 î.Hr.). *Orator este vir bonus dicendi peritus* (Oratorul este un om integru care știe să vorbească). Dar, în timp ce poezii se nasc, oratorii se fac (*Nascuntur poetae, fiunt oratores – Quintilian 30-90 d.Hr., om politic, avocat și profesor roman*). Cu alte cuvinte, chiar dacă oratorii nu sunt înzestrați cu calități de la naștere (ca în cazul poezilor), prin studiu și pregătire intensă ei pot ajunge să fie denumiți astfel²⁴.

În plus, reținem și afirmația filozofului și moralistului francez François La Rochefocauld (1613-1680): „*Pasiunea este singurul orator care convinge întotdeauna. Este ca o artă a naturii, cu reguli infailibile. Omul cel mai simplu care are pasiune convinge mai bine decât cel mai elocvent care nu are deloc*”.

Interesante sunt diferențierile și caracterizările făcute de omul politic și de cultură *Titu Maiorescu* (1811-1864) între diferite categorii de vorbitori: „Atât oratorul, cât și retorul și limbutul au darul vorbirii; dar oratorul vorbește pentru a spune ceva, retorul pentru a se

---

El a știut să înregistreze, în paranoia lui, ce se petrecea în popor, devenind reproducătorul celor mai secrete dorințe, a tuturor instinctelor, suferințelor și revoltelor poporului german (după înfrângerea în primul război mondial). Hitler a fost, după împrejurări, antisemit, anticapitalist, denunțător al dușmanilor din interior și exterior (D. Winter, *Tragedia Europei, Adolf Hitler*, Paul Editions, București, 2019, pp. 43-45).

Putem observa că oratorul are succes, este slăvit, adulat, dacă publicul aude de la el ceea ce dorește să audă, ceea ce îi este pe plac. Nu contează cât de pregătit și educat este acel vorbitor.

Ca unul dintre cei mai mari demagogi ai lumii, care a însângerat Europa și a produs zeci de milioane de victime, Hitler a știut întotdeauna ce-i place auditoriului său și a venit în întâmpinarea lui. Poporul german nu a conștientizat ce va urma...

²² Ș. Zăvălaș, *Introducere în retorică*, Ed. Unex, București, 1991, p. 14. A se vedea și C. Stroie, *Retorica și teoria argumentării*, Ed. Pământul, Pitești, 2007, pp. 10-13.

²³ Publius Cornelius Tacitus, *Germania. Dialogul despre oratori*, op. cit., p. 59, nota 2.

²⁴ Un exemplu grăitor în acest sens este Demostene (384-322 î.Hr.), considerat cel mai important orator al Greciei antice și unul dintre cei mai de seamă ai tuturor timpurilor. Acesta, ca să ajungă orator, a făcut eforturi supraomenești: pentru a-și corija defectele de vorbire făcea exerciții cu pietricele introduse în gură; pentru a elimina ticul constând dintr-o mișcare necontrolată a umerilor își lega o sabie de gât care îl înțepa la orice mișcare nefirească a corpului; pentru că vorbea încet și pentru a se obișnui cu zgomotul mulțimilor își declama discursurile pe malul mării; pentru a putea studia în liniște, se ascundea într-o peșteră (A. Țiclea, *Retorica*, Ed. Universul Juridic, București 2012, p. 53).

auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi. Motivul oratorului este precizarea unei situații publice, afirmarea sau combaterea unei idei, convingerea unui auditoriu; mobilul retorului este de a trece de orator sau înfrângerea erudiției, sau încântarea de sonoritatea propriilor sale cuvinte; pornirea limbutului de a se amesteca și el în vorbă oriunde și oricum. Pe orator îl stăpânește scopul, pe retor – deșertăciunea, pe guraliv – mâncărimea de limbă. De aceea, oratorul poate avea o valoare permanentă, retorul – numai una trecătoare, limbutul – niciuna”²⁵.

Există deci și palavragii, care într-o avalanșă de cuvinte nu spun nimic.

„E drept că vidul orator
Găsește frazele ușor,
Dar după ce și le-a găsit
Și le-a ornat cu floricele,
Rămâne totuși stingherit,
Că n-are ce să pună-n ele”.

(Mircea Pavelescu)

4. Retorica și oratoria

4.1. Explicații și sensuri ale termenului de retorică

Există o strânsă legătură între oratorie și retorică, așa cum va rezulta din cele ce urmează.

Derivând din latinescul *rhetorica*, preluat, la rândul său, din grecește – *rhetorik* – (arta sau priceperea de a influența gândirea și comportamentul unui public), termenul în discuție are semnificațiile:

- „arta de a vorbi frumos;
- arta de a convinge un auditor prin măiestria argumentației, frumusețea stilului și a limbii;
- ansamblul regulilor care ajută la însușirea acestei arte;
- (peiorativ) stilul sau felul de a vorbi al cuiva” (DEX, p. 1046).

Retorica este deci arta oratorului de a convinge auditoriul cu privire la justetea ideilor sale.

Din păcate, în vorbirea curentă termenul de *retorică* circulă, având, în principal, sensuri peiorative sau neconforme cu esența sa²⁶.

De exemplu, se folosește sintagma *întrebare retorică* cu semnificația unei întrebări căreia i se cunoaște deja răspunsul ori e pusă doar de dragul de a fi auzită. Se mai folosește terminologia *retorica lui x* (sau a lui *y*), desemnând stilul de exprimare, de vorbire al acelei persoane.

²⁵ T. Maiorescu, *Cugetări și aforisme* (selecție de S. Ghiță), Ed. Albatros, București, 1986, pp. 136-137).

²⁶ A. Țiclea, *op. cit.*, p. 10.

Mai sunt întâlnite expresiile *retorica disperării* cu sensul de nemulțumire acută, mâhnire profundă față de greutățile vieții sau cea din *retorica dintre x și y*, având semnificația unei dispute, neînțelegeri, certuri între x și y.

Am întâlnit și sintagma *retorica politică*, în următoarea afirmație: „Nenorocirea este că viața și retorica politică nu sunt dominate numai de batjocură, ci și de demagogie și tupeu”²⁷. Așadar, conform acestei afirmații, politicienii de azi vorbesc mult și fără rost, fac promisiuni zgomotoase irealizabile, nu le este jenă de atitudinile lor, adesea schimbătoare, ceea ce reprezintă o batjocură (la adresa poporului român, probabil).

Aceeași semnificație disprețuitoare, cu nuanțe negative, o are și expresia *retorică de chibiț*; „chibițează” acei ziariști „care populează ecranele”, fiind invitați la „tocșouri”²⁸.

Un cunoscut comentator politic (*Emil Hurezeanu*), referindu-se la o remaniere guvernamentală (din septembrie 2010), a exclamat: „Retorică pură fără substanță!”.

Alt sens al cuvântului *retorică* este cel de disimulare a realității, de minciună chiar²⁹.

Alte formulări întâlnite în spațiul public:

- „retorica electorală”;
- „retorica națională sau retorica ultranaționalistă”;
- „retorica patriotardă”³⁰;
- „retorica inflamată a vorbitorului”;
- „retorica antiromânească”;
- „retorica antiamericană”³¹;
- „retorica comportamentală”;
- „retorica războinică”;
- „retorică a compătimirii” etc.

---

²⁷ Este mărturisirea lui Sergiu Andon, fost ziarist de succes înainte de 1989 (la organul de presă al Partidului Comunist Român, „Scânțea”), devenit, după 1990, avocat, om politic și parlamentar influent (conform ziarului „7 Plus” din 9 septembrie, 2009, p. 5). Ulterior, Sergiu Andon a fost considerat „avocatul de lux al turnătorilor”. Iar „securitatea” a fost „sursa ziaristului Andon” (M. Corlățeanu, *Avocatul de lux al turnătorilor*, în „Evenimentul Zilei” din 10 februarie 2010, p. 4).

²⁸ Răzvan Ioan Boanchiș, în articolul *Retorică de chibiț*, publicat în „7 Plus” din 10 octombrie 2009, p. 3, scrie: Invitatul (ziarist) „nu vine cu vreo informație, a stat toată ziua la birou, a băut cafele, a bârfit, n-a dat niciun telefon, ca să se intereseze de subiectul pe care știa de la prânz că trebuie să-l bolborosească. Așa că bagă o retorică de chibiț, speculează la modul gros și previzibil, fără a avea aptitudini pentru improvizație, care e o artă. Ce latră el poate să zică și privitorul de la televizor. Există doar două diferențe. Omului așezat în fotoliu, acasă, îi lipsesc legitimația de jurnalist și impostura de a pune semnul egalității între băjbăială și verdict”.

²⁹ Astfel, în articolul *Magistrații au luat plasă*, publicat în „Adevărul” din 11 septembrie 2009, p. 18, autorul său (Liviu Avram) scrie: „Așa-zisa subfinanțare a sistemului judiciar este doar o retorică de acoperire, iar motivul adânc al continuării grevelor e unul salarial și atât”.

³⁰ A. Pleșu, *Mică antologie a patriotismului amărat*, în „Adevărul” din 6 mai 2014, p. 8.

³¹ Președintele SUA, Barack Obama, a declarat că „retorica antiamericană din Rusia este mai accentuată după revenirea lui Vladimir Putin la Kremlin (...)” (V. Marin, *Obama: Putin, copilul plictisit din ultima bancă*, în „Adevărul” din 12 august 2013, p. 11).